

אבן עזרא והקראים בהלכה

פנחס ר. ווייס

יחסו של א"ע לדברי חז"ל היא שאלה שנתלבטו בה כל מפרשיו. (1) ועדיין לא נתבררה כל צרכה. בנוגע לחלק הספורי שבתורה שיטתו ידועה. וכבר הסכימו עליה הדורות, להבדיל בין הפשוט ובין הדרש, בין גוף הכתוב לנשמתו. אך בחלק ההלכי דרכו של א"ע בסתרה ודבריו עולים בערכיביא. יש שהוא נכנס בדוחקים להעמיד דברי חז"ל, ויש שהוא מעקם עליהם את הכתובים ונראה כסותר דרשותיהם במתכוון. ועל זה תפשוהו לא"ע; כבדוהו כחכם, וחשדוהו ככופר בתורה שבע"פ. ולא רק סתירתו את דברי חז"ל עוררה חשד אלא גם הסכמתו עליהם כשא"ע ועוד לחז"ל. ולא רק טופס הסכמתו, אך גם תורפה, "ודברי המעתיקים אמת", שנראה כמין "צדוק-הדין" על דברי חז"ל. גם בכנויים "קדמונינו", "המעתיקים", שא"ע משתמש בהם. ראו כעין "צורות פחיתות" לשם "חז"ל" שהיו דשים בו (2). אף גם זאת הביא אותו לידי חשד כי הביא דעות נפסדות בשם "יש אומרים", ולא אמר דבר בשם אומרו, וסברו "שהיש אומרים הוא דעת עצמו". (3)

ולא אחיו הרבנים בלבד, ואך גם הקראים היתה ידם בחשד הזה, כי הם ראו את א"ע כרבני מתחפש ושמחו לקראתו וקרבוהו כאחד משלהם (4). ובזה מעין אירוניה של ההיסטוריה; שהרי באמת מימות ר' סעדיה גאון לא קם בלוחמי הקראים כא"ע, ואחריו לא היה כמותו. ואין בין רס"ג לא"ע בדבר זה אלא תכסיסי מלחמה בלבד; והכל לפי המקום והזמן: בדורו של רס"ג היתה סכנה צפויה ליהדות המסורתית מפאת תעמולת הקראים, שהלכה וחזקה במצרים ובבבל בין המון העם. הללו, לבם החל נוקפם, ונסתפקו מחסרון ידיעתם אם לא יעברו על דברי התורה הכתובה בהחזיקם במנהגי אבותיהם שבידיהם, והשאלה היתה הלכה למעשה. אבל בדורו של א"ע השאלה היתה להלכה ולא למעשה. הספק לא בא מחמת חסרון ידיעה אך מחמת ידיעה יתירה והתפלספות מרובה. רס"ג פנה בלשון ערבית אל המון העם, וא"ע פנה ברמזיו ובחידותיו אל משכיליו. רס"ג יצא להגן על דיני

(1) עיון בספרו של פרידלנדר Essays on Ibn Ezra, כרך ד', עמוד רי"ג והלאת.

(2) שם עמ' רכ"ב.

(3) שם, עמ' רמ"ב.

(4) ראה על זאת אדרת א ל י ה ו , ענין קרוש החדש, פ"ו.

תורה שבע"פ בפרט, וא"ע ירד להציל הרעיון של תורה שבע"פ בכלל. רס"ג יגע להוכיח, שאף פרטי המצות ניתנו בכתב, וא"ע טען: אדרבה, גם כללותיהן לא נתפרשו אלא בע"פ, "כי אין בתורה המקודשת, מצוה שלימה מפורשת". (5) רס"ג העיד תורה שבכתב לאמיתות זו שבע"פ, ולא"ע "דברי המעתיקים אמת" בזכות עצמם, "ואם אין אמת תורה שבע"פ, הנה גם לתורה שבסגוב אין ומרפא". (6) והשניה היא שצריכה לעדות הראשונה; "והכלל: לא נוכל לפרש ע"ד מצות התורה פירוש שלם, אם לא נסמוך על דברי חז"ל". (7)

ושיטתו זו של א"ע היא השולטת בכל ספריו, ומלחמתו שערך נגד הקראים היא שהשפיעה על דבריו בכלל ובעניני הלכה בפרט. "והכלל: לא נוכל לפרש ע"ד א"ע בהלכה פירוש שלם, אם לא נדע דברי הקראים בענינים ההם". וע"ז אמרו: "אל תדון את המשורר, עד שבארצו תתגורר". אבל הלכה זו נעלמה ממבקרי א"ע וממפרשיו, ושגו יבזה הרבה. ועד היכן הגיעו הדברים נראה וממה שהכתירו את שנואי נפש א"ע, כיהודה ומשה בן עמרם הפרסיים וכישועה בן יהודה, בתואר "רבי". וענן וחוי, לולי שהוסיף להם א"ע ברכה משלו, בוחאי היו עולים לגדולה. כיוצא בדבר: מי גרם להם ליפת וכן זוטא שלא נסמכו? הוי ואומר: שומם גרם להם! דוגמא אחרת: ר' בנימין זאב פרערא, (8) בעל ספר י מ י נ י על הא"ע, (ביאור נחמד יצא מתחת יד נאמן זקן אשר בפרושו עשה רושם אמת), הציץ לגרום, בהקדמת א"ע, "מדיח ישועה" תחת "משיח וישועא", כי הוא, שהעירותו "מגן השמים" לכתוב ספרו ידע, שאין להם "משיח" לקראים, ושישועא קראי לא היה ולא נברא. מעתה — צא ולמד סתום מן המפורש, וק"ו למפרשים שפירשו מדעתם, שבוחאי הניחו מקום להתגדר בו.

ולא יבאתי במאמרי זה להכניס ראשי בין הרים גדולים, ולהכריע אם "א"ע היה נרשם ובין הגאונים" וכתב חדושי ש"ס "בתכלית הדקות והאימות". כדעת ר' זכריה אבן סרוק, (9) או אם "לא היה בעל תלמוד" וטיהור טמאים והיתיר אסורים, כדעת המהרש"ל. (10) לפ"ד, א"ע לא כתב ספרו עיה"ת מנקודת מבט ההלכה הפסוקה. וכל עצמו לא הביא דברי חז"ל, או חברי "המעתיקים" בהלכה, אלא להצדיקם נגד מכחישי ההעתקה, שטענו עליהם מפשט הכתובים. ולתכלית זאת אסתפק, בהערות הבאות, בהבאת דעות הקראים במקום שא"ע רמוז עליהן, ובהצבת ציונים במקום שהחברים מבוארים. לשם זה הוכרחתי להשתמש בספרים שלא השתמש בהם א"ע, כי ספרי אותם

(5) א"ע, בהקדמת ש ט ה א ח ר ת , ספרו הנ"ל של פרידלנדר, עמ' ב'.

(6) א"ע שם.

(7) א"ע, שמות, כ"א, כ"ד.

(8) עיון עליו פרידלנדר, שם, עמ' רמ"ו.

(9) עיון שה"ג להחיד"א מערכת גדולים, רבנו אברהם

ו' עזרא".

(10) עיון ים של של ה , חולין, בהקדמה.

הקראים שא"ע מזכירם בשמם רובם, כידוע, אבדו, והמעט שהוא בכ"י א"א להשיגו ובשעת חירום זו. ובמקומות אחדים, שלא מצאתי הדעה שרמו עליה א"ע ובספרי הקראים שבדפוס, הסתייעתי בדברי השומרונים — שהיו קרובים ברוח להקראים — והבאתי דעותיהם, כאשר נתפרשו לי מפי מורי הפרופיסור אדוארד רוברטסון, ראש המחלקה השמית באוניברסיטה של מנצ'סטר, אשר נהייתי ממנו עצה, בהרבה ענינים שבמאמרי זה.

בראשית

א. י"ד. הקראים קבעו מועדיהם עפ"י הירח לבדו, הנלאו למצא לזה רמו מן התורה, עד שבא ישועה בן יהודה ודרש: (11) «והיו לאותות ולמועדים», למ"ד «לאותות» נוסף וכן וי"ו «ולמועדים», והרצון: שיהא הירח אות לקביעת המועדים. הא"ע השיב עליה, ובהקדמת ש ט ה א ח ר ת, מ"והיו" שהוא לשון רבים. וקדם לו בזה השומרונים אבולחסן הצורי, בספר «הטבאח», (12) בוכחו עם הקראים.

כ"ח. הקראים למדו מצות פו"ר מ"מלאתך ודמעך ולא תאחר", (13) וטענו על חז"ל, כי «פרו ורבו» נאמר גם יבדגים. וכבר השיב עליהם הרס"ג בתרגומו, ורמו, שדרשת חז"ל מיוסדת ועל «ויאמר» המיותר באדם. ולפ"ד וא"ע, ידעו חז"ל את המצוה הזאת בקבלה, ושמו הכתוב אסמכתא.

ב. ב. בשיטה אחרת. הקראים אסרו להדליק נר מערב שבת

(11) עיין ש ט ה א ח ר ת, (בספרו הנ"ל של פרידלנדר), עמ' כ"ט; א ש ה " כ (= א ש כ ל הכפר, ספרו של הקראי יהודה בן אליהו הדסי, גוזלוו התקצ"ו), קס"ח, כ; קפ"ו, י—ל, פ; קפ"ה, ש; קצ"א, י—נ; סבחר (= ספר הסבחר עה"ת להקראי אהרן «הראשון» בן יוסף, גוזלוו 1835); ג"ע (= גגן עדן, ספר מצות להקראי אהרן בן אליהו ניקומודיאנו, גוזלוו תרכ"ו), ג' ע"ג; א"א (= אדרת אליהו, ספר מצות להקראי אליהו בשויצי, אודססא, תרל"א), ב' ע"ג; לקוטיו קדסוניות, (שמתה פינסקער, וויען תר"ך), ח"ב, צ"ד; שמואל פוזננסקי.

The Karaite Literary Opponents of Saadian Gaon, London, 1908

עמ' כ"א; וראה גם מאמרי:

The Anti-Karaite Tendency of R. Saadya Gaon's Arabic Version of the Pentateuch. .. בספר הזכרון לרס"ג (אוניברסיטה של מנצ'סטר).

(12) כ"י, Rylands, Cod. IX. דף קכ"ב ע"ב. וע"ד הכ"י ומחברו, עיין Edward Robertson, Catalogue of the Samaritan MSS. in the John Rylands Library, Manchester, 1938, pp. xxxf, 110 ff.

וע"ד לוח השומרונים בכלל ראה מאמרו:

The Astronomical Tables of the Samaritans, (Notes and Extracts, VI), Bulletin of the John Rylands Library, Vol. 23, 1939.

(13) ע"ל, שמות, כ"ב כ"ח.

לשבת, ואמרו, שבי"ת "ביום" בפסוק: "לא תבערו אש . . . ביום השבת", משמעו: קודם. (14) והביאו ראיה ומ"ויכל . . . ב י ו ם ; השביעי", שכלות המלאכה היתה קודם יום השביעי, ומלא תחסום שורר ו ב ד י ש ו " , שאסור לדוש בו, אף אם חסמו קודם והדישה, ומ"ב י ו ם הראשון תשביתו", שהכונה: קודם יום הראשון.

ג. "כמו חבריו". וע"ל שמות, כ', ח'.

ט, כ"ו. לפ"ד הקראים, איש חאשתו גוף אחד הם — כענין שנאמר: "והיו לבשר אחד" (15) — וקרובי אשתו אסורים עליו ועל קרוביו, כקרובי עצמו. וכן אשה שנתארמלה או נתגרשה ונשאת לאחר, קרובי בעלה השני אסורים בקרובי בעלה הראשון כבקרובי עצמן. וראיתם (16) ממה שנאמר באשת אחי האב: "דודתך היא" (17) הרי שעל ידי נשואין נעשתה דודה באמת. והגאון השיב, שהכתוב לא הקפיד וביחסי משפחה, כי כן קרא גם את האב. בשם בנו, באמרו כנען וכוונתו ועל חם — שלא יתכן שיקלל כנען על חטאתו של חם. וא"ע דחה דבריו, והשיב על הקראים בויקרא י"ח, י"ד.

י"ז, י"ד. "וכרת בידי שמים". הדגיש זאת בכ"מ בספרו לחזק דעת חז"ל, שחילקו בין מיתת ב"ד לכרת ומיתה בידי שמים. והקראים (18) אמרו, שכלם בידי אדם הם, לפי שמצאו העונש על חלול שבת בג' לשונות: סקילה, (19) כרת (19) ומיתה (20). וע"ל שמות כ"א, כ"ט.

כ"ה, כ"ב. "ונקראו ובנים ע"ש סופם". זה אחד מן המקומות שהקראים השיבו על א"ע ברוב דברים (21), כי נגע באחד מיסודי הלכותיהם באיסור והיתור וגם בדיני נפשות. כי הם למדו מכאן, שעובר במעי אמו נקרא "בן" (22), ואסרו לשחוט בהמה מעוברת משום "אותו ואת בנו", ואם שחטה ואסרה עפ"י כללם, ש"כל דבר שנאסר ומעשהו, אכילתו יותר חמור ממעשהו" (23). גם פירשו: "ואם אסון יהיה" — בילדים — "הגנת גפש תחת נפש" ממש. ועיין א"ע שמות, כ"א כ"ג.

- 14) א ש ה " כ , קמ"ה, פ—צ ; ועיין מאמרי הנ"ל, אות ד, וע"ל שמות, י"ב, ט"ו.
 15) א ש ה " כ , שו"ט, ת, ד ; שכ"א, ו—שכ"ב, ב.
 16) שם, קס"ט, ט ; ש"כ, צ—ר.
 17) ויקרא, י"ח, י"ד.
 18) א ש ה " כ , רס"ו, ג—רס"ח, ה.
 19) במדבר, ט"ו, ל"ח.
 20) שמות ל"א, י"ד.
 21) מ ב ח ר ; ג " ע , פ"ג ע"ד ; א " א , ענין שחיטה, פו"א.
 22) שם, ועיין א ש ה " כ , רל"ח, צ—רל"ט, ל ; ר"ע, מ—נ ; רע"ה, י' ; שס"ה, ו'.
 23) א ש ה " כ , רמ"א, ת ; ג " ע , ל"ב ע"ג, פ"ג ע"ב ; א"א, מ"פ ע"ב, קו"ג ע"א.

ל"א, ג'. ע"ל שמות, כ"א, י'.

ל"ב, ל"ג. "האבר". ר"ל של זכר. (24)

ל"ד, יב'. ונטה מפרש"י, ור"ל, שכל מקום שנאמר "ענוי", בבתולה הכתוב

מדבר. וזה נגד הקראים, (25) שאמרו, שדיני אונס ומפתה נזהגים בין בבתולה בין ובבעולה, ושהבא על אשת איש דינו בסקילה, כמו הבא על נערה המאורסה, אף שנאמר בהם לשון "ענוי".

נ', י'. ולפ"ד הקראים (26), אבלות משועת ומיתה, והמצרים נהגו ביעקב מנהג מצרים.

שמות

א', י"ד. נראה, כי זה "החכם בעיניו" היה מן הקראים, ושעיברו שנים עפ"י האביב לבדו (27). ולפי שקשה היה לו פסוק: "ושמרת את החקה הזאת למועדה" המורה, שהפסח בא בזמן קבוע של שנת החמה בכל שנה ושנה — וזה לא יתכן כי אם עפ"י התקופה, כי האביב מתקדם ומתאחר — פירש "מועדה": יחג, ולא: זמן מיועד, והרצון: לשמור חוקי הפסח בפסח. ט"ז. ע"ל, כ"א, ב.

ב', ב'. לפ"ד חז"ל, "פועה" זו ומרים, וה"אחותו" אחותו ומשה, שהיתה גדולה ממנו בשנים. ומ"ש: "ותלד ולעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים", לפי חשיבותם מגאם הכתוב. וב"ז אמר, שזה הסדר דוקא, ומרים היא הצעירה. וכנראה, רצה ולהוכיח בזה, שלפעמים נאמרה "אחות" בתורה על אחות משפחה בדרך העברה. והקראים החזיקו בשטה זו, והכלילו ב"אחות" שבאיסורי עריות קרובות רבות. (28)

ג', יב'. הקראים (29) הביאו ראיה מכאן, שהפעל "בער" בקל עומד, ופירשו "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת": לא תניחו שתהא אש בוערת בבתים ביום השבת, אף אם נדלקה מבעו"י. והגאון טען, שגם "בער" הנאמר כאן יוצא, ופירש: "הסנה", כלומר: הקוק, "בוער" בלהבת אש את כל סביביו. וישועה השיב, ש"סנה" פירושו: "שכני סנה", (30) וע"כ "בוער" כמו: "וההר בוער". וא"ע סתר את הפירוש הזה מסוף הפסוק: "והסנה איננו אוכל".

(24) א ש ה " כ , רל"ט, ד : "שצריכות בו הנשים ומתעצבות בו".

(25) ג " ע , קנ"ח ע"ד ; א " א , קס"ו ע"ד.

(26) עיון א " א , ק"ע ע"ד.

(27) ע"ל, י"ב, ב', ועיון א"ע שם.

(28) עיון א"ע, ויקרא, י"ח, י"ח, ומבחר שם. ועיון א ש ה " כ ,

קס"ט, י' ; שם"ה, ג ; שו"ט, ב—א.

(29) ג " ע , כ"ח ע"ד ; לקוטי קדמוניות, ח"ב, ע"א, פ"ג,

פ"ו, ועיון מבחר.

(30) עיון א ש ה " כ , קע"ב, ל.

ד', כ"ה. וענן אמר: אין מילה כי אם במספרים. וז"ל חדסי: "ענן ראש הגולה משכילנו תש"ה (תעל שכבת הטל) על מלוננו, חייב להעשות המילה במספרים מפני חדותו ומהירותו בתקונו, באמור הכתוב חרבות צורים ותקח צפורה צור להיות חד חריף נחוץ בענינו. . . . סיעת כלל המשכילים תלמידיו נ"ע, אמרו באמור חרבות צורים ותקח צפורה צור, והוא כל חבר חזק חד וחריף כמספרים וזולתם כחרב וכמאכלת שהם צור". (31)

י', כ"ג. ע"ל ט"ה, כ"ט.

י"ב, א'. הגאון הוכיח אמיתות הקבלה ומה שמצינו בנ"ך ודינים שלא באו בתורה, כמו השיר על הקרבן והוצאת משא בשבת. ותלמידו, יעקב בן שמואל, הזכיר את אלה בשיריו אשר שר נגד הקראים. ויפת (32) השיבו, שהשיר ידענהו ק"ו מבכורים, שצריכים עניה (33), והוצאת משא בשבת — ממשא בני קהת, שנקראה מלאכה. (34)

ב'. יהודה הפרסי אמר, כי שנות התורה שני חמה הן ממשמרת את החקה הזאת למועדה". וא"ע השיב, שהמועדים תלויים גם בחדשים — ואין לחמה חדש — על כן צריכים לפשר בין שניהם, בין שני החמה וחדשי הלבנה, ע"י עיבור. וכיון שהעיבור נהג בכל זמן ונוגע לכ"א מישראל א"א שלא נתפרשו דיניו בפרט; ואם לא באו בתורה הכתובה, ע"כ נאמרו בע"פ. והקשה על הקראים, המעברים על האביב לבדו, (35) איך עשה חזקיה את הפסח בחודש השני, אם וכבר בא האביב בחודש הראשון. וע"ל ויקרא, כ"ג, ג'.

ה'. עיין מאמרי הנ"ל, אות ח"ט.

ו'. תוכן דבריו: שלפי הפשט, "בין הערבים" הוא בין שקיעת החמה וצאת הכוכבים, ותקרא העת הזאת גם יערב. ומ"ש תז"ל, ששחיטת הפסח משש שעות ולמעלה, קבלה. והגאון החזיק דעת חז"ל מסברא, שבזמן קצר שבין שקעה וצה"כ לא יכלו לזרוק ידמי הפסחים הרבים. וכל זה נגד הקראים, שאמרו, ששחיטת הפסח בין הערבים ממש. (36) — מענין, שהקראים הביאו דברי א"ע (37) ואמרו, שלא נחלק עליהם בחבר שלשת הערבים, רק בפירושם ל"עד הערב השלישי".

ט'. עיין מ"ב ח"ר: ו"ג ע, מ' ע"ד.

י'. טעמו של יפת, כי "והגותר" משמעו: הרגיל ולהיותו. ואחרים

(31) א ש ה " ב , ש"א, ע—ס.

(32) ל ק ו ט י ק ד מ ו נ י ו ת , ח"ב, כ"א, כ"ג.

(33) דברים, כ"ו ה'.

(34) במדבר, ד, ג.

(35) א ש ה " ב , קפ"ז—קצ"א; סב ח"ר; ג"ע, ענין הבדל שנה

טשנה, פרק ב—ד; א"א, ענין קדוש החדש, פל"ד.

(36) א ש ה " ב , קצ"ה, כ—קצ"ו, ס; סב ח"ר.

(37) ג"ע, ל"ט ע"א; א"א, א' ע"ב.

מהקראים פירשוהו על החלב (38). ומ"ש ע"ד המינים, הקראים, שספריהם נמצאים בדפוס (39) מודים לדחול, שהדינים הללו אינם נוהגים בפסח דורות, אבל השומרונים (40) נוהגים מנהגים הללו באכילת פסחם.

ט"ו. "ע"ד הפשט". ד"ל: לולא דברי הקבלה. ולפ"ד הקראים, אכילת מצה כל ישבעה חובה (41):

שם. "ואחר שקבלה". ע"ל ובראשית ב', ב'. ולסאורה נראה, שחז"ל באמרו "אך חלק" (42) נסתיעו בפירושו זה ל"ביום" ע"כ ואמר, שהם סמכו על הקבלה; כי הבי"ת אין משמעה "קודם".

ט"ז. "היה אוחז דרך קצרה לומר כל מלאכה לא תעשו". ט"ס וצ"ל "כל מלאכת עבודה לא תעשו". והמגיחים לא הבינו, ש"מלאכת עבודה" דרך קצרה היא ומ"מלאכה"; ור"ל שלא תוצרך להתיר מלאכת או"נ רק בפסח, שאסור בו "כל מלאכה" אבל בשאר מועדים, שאסור בהם "מלאכת עבודה" מלאכת או"נ לא היתה בכלל, ומעצמה הותרה. ונתכוון ובוה נגד הקראים, שאסרו מלאכת או"נ בשאר מועדים חוץ מפסח. (43) וע"ל, ויקרא כ"ג, י"ז.

י"ז, זה כדחז"ל, שהמצות צריכות שמירה. (44) ויפת אמר שפירושו: ושמרתם את חג המצות. (25)

י"ט. ו ב ב י א ו ר ה ק צ ו ר פסוק י"ז: "ואין לנו צורך לדקדק על מלת מחמצת". (לפ"ד חז"ל 46) חמץ: זה שנתחמץ מאליה ומחמצת: שנתחמץ מתמת דבר אחר ועל שניהם חייבין כרת, ועירוב חמץ ובלאו מרבוי ה"כל" מחמצת. והקראים אמרו, שמחמצת זה תערובת חמץ, וחייבו עליו כרת. ולפי שטעו וחשבו, שחז"ל למדו תערובת חמץ ממשמעות מילת מחמצת, צעקו עליהם מרה, איך חילקו בין חמץ למחמצת. (47) והשיטה שהביאה בעל אה ל י ו ס ף בשם הקראים, אינה בספרי הקראים שלפנינו. שם בביאור הקצרה. "ואלו היינו דוחפים". כי הקראים אומרים, ש"גר" כולל בכאן גם גר תושב. (48)

(38) עיון מ ב ח ר ; ו ג " ע ט' ע"ד.

(39) א ש ה " כ , ר ו"ט , ק ; מ ב ח ר ; ג " ע , מ"ג ע"ב ; א"א. נ"ט ע"ב.

(40) בספר "הטבאח", כ"ו הנ"ל, דף ס"ח ע"ב.

(41) א ש ה " כ , ר"כ , ש ; מ ב ח ר ; ג " ע , ענין חג המצות, פ"ג ; א " א , חג המצות, פ"ז.

(42) עיון מ ב ל ת א .

(43) א ש ה " כ , רט"ח, ק' ; ג " ע , מ"ח ע"ג ; א " א . ס"א ע"ד.

(44) פסחים, מ"ח ע"ב.

(45) עיון מ ב ח ר .

(46) פסחים מ"ג ע"א.

(47) א ש ה " כ , רכ"א, ת—ר.

(48) עיון מ ב ח ר .

כ"ד. "רבים חשבו". הקראים מודים, שאין זה נוהג בפסח דורות, אבל השומרונים (49) חשבו שנוהג הוא.

מ"ו. לפ"ד הקראים, בפסח ומצרים הכתוב מדבר, כי לדבריהם, פסח דורות אינו נאכל כי אם בתצר בית המקדש. (50)

מ"ז. והקראים מצאו בזה רמז, שאין הפסח נעשה כי אם בהיקבץ כל ישראל ואמרו, שעל זה סמך חזקיה לעשות הפסח בחדש השני (51). ומ"ש "ב"ג כריתות" ד"ל: מפורשים. ור' רפאל לא ידענא מאי קא קשיא ליה (52).

י"ג. וי. ונראה, שיפת הרבה ומ"כל" בכור "בכור עזר", שצריך להקדישו לפ"ד הקראים. וע"ל, כ"ג וי.

ה. ע"ל, י"ב, ב.

ט. החולקים הם הקראים. עיין א ש ה " כ , קס"ח, י—ט ; קע"ב, ל ;

רכ"ו, ט ; דמ"ב, ח—מ ; רמ"ג, א—ס ; ודף קל"ו, אותיות "אבותינו" — העוינו, ועיין מ ב ח ד .

י"ג. לפ"ד הקראים "חמור" לאו ידוקא, ורק פירושו כמו: "ונפל שמה שור או חמור", והוא הדין לכל בהמה טמאה, שכבר נאמר, במדבר י"ח, ט"ו, "ואת בכור הבהמה הטהורה תפדה", ובויקרא כ"ו, כ"ז, "ואם בבהמה הטהורה תפדה כערכך" (53). ולפי שנאמר שם: "בויקרא: "ואם לא יגאל ונמכר בערכך", הוכרחו לפרש "וערפתו" האמור כאן: "תכתוב על ערפו קדש", כלומר, "תסמנו" שהוא קודש ועד שימכר. וה"חמור קשה עורף" הוא סחל בן מצליח (54).

ט"ז, א. ובבבאור הקצר, ט"ז, כ"ג. ע"ל, ויקרא כ"ג, י"א.

כ"ט. הקראים (55) תרגמו פסוק זה כצורתו, ע"ד: "ויניחוהו תחתיו ויעמוד ממקומו לא ימיש" (56), ואמרו, שדין הוא מדיני שבת, שאסור לאדם לקום ממקומו כל היום. והאנשים שיצאו ללקוט, חללו שבת בעברם. על זה, ולכן הוכיחם משה: "עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי" — במצות ותורות שבת הכתוב מדבר ; והכתוב בא ומספר, שמאז והלאה "שבתו" העם ולא חללו את יום השביעי. וא"ע השיב, ש"מקומו" זה: אתלו, והאנשים שקצף עליהם משה, עברו מצות ותורות ה', כי נסוהו והותירו, גם ולא האמינו, ששבת

(49) בספר "הטבאח", כ"י הנ"ל, דף ס"ד ע"ב.

(50) א ש ה " כ , רי"ט, פ ; מ ב ח ר ; ג " ע , ענין פסח, פ"ג ;

א " א , נ"ח ע"ב.

(51) עיין מ ב ח ר .

(52) פרודלנדר, בספרו הנ"ל, עמ' רמ"פ.

(53) עיין מאמרי הנ"ל, אות ל"ט.

(54) עיין ט י ר ת כ ס פ .

(55) ג " ע , ענין שבת, פו"ג ; א " א , ענין שבת, פרק י"ג—ו"ד.

(56) ישעיה, ט"ו ז'.

לא יהיה בו; ומגיד הכתוב, שמאז הוכיחם משה „שבתו“ כלומר: פסקו, ולא יספו עוד לצאת ללקוט ביום השביעי לנסות את ה'. ועיין בבאור הקצר.

י"ח, ט. ע"ל, ויקרא כ"ג, י"א.

ב. י"א זה ישועה בן יהודה (57). ולפ"ד, יתרו שלח למשה כתובת צפורה, ע"ד: „ויתנה שלוחים לבתו“ (58). ורצה בפירושו זה לסמוך לכתובת אשה מן התורה, ע"ל, כ"א, ט"ו.

י"ג, ע"ל, י"ב, ו.

י"ט, א', ט"ו. ע"ל, ויקרא כ"ג, י"א.

כ. ה. בבאור הקצר. והקראים התלוצצו על ודרש זה של חז"ל, ופירושו „לקדשו“ כמו: „וקדשתם... אל תגשו אל אשה“, ואסרו תשה"מ בשבת (59). וא"ע השיב, שקדוש היום הלכה, והפסוק אסמכתא, ועיקר הקדוש הוא ממלאכה כמו: „ויקדש אותו“ (60).

כ"ג. חז"ל אמרו מכאן: „עשה כבש למזבח“ (61). והקראים הקשו מיחזקאל מ', כ"ו: „ומעלות שבעה עולותיו“ (62). גם טענו שאין צורך לכבש, כי הכהנים היו לבושים מכנסים (63). גם המזבח „שלש אמות קומתו“ (64): הברים ככתבו, ואמרו, שבא הכתוב לאסור „גזול“ שזכר בנביאים (65), ולא נתפרש בתורה במקום אחר; ופירושו „ולא תעלה במעלות“: לא תמעיל מעל בה' להקריב לפניו גזול, כדי שלא תגלה חרפתך — שגזלת — לפני הכהנים העומדים שם (66).

כ"א, ב. לפ"ד חז"ל „עבד עברי“ האמור כאן הוא „אחיך העברי“ האמור במשנה תורה (67) — ושניהם ישראלים, וכן זה שנאמר בו בתורת כהנים (68) „וכי ימוך אחיך“. והתבדל שבין הראשונים לבינו, שהוא מכר עצמו והם נמכרו ע"י ב"ד בגנבתם — כאשר יורה הנפעל „ימכר“ שבמשנה תורה, גם דתיהם שונות, שדיני דציעה ומסירת ואשה הנאמרים כאן, אינם נוהגים במוכר

(57) עיין ט ב ח ר , ועיין בבאור הקצר.

(58) מלכים א, ט' ט"ז.

(59) א ש ה " כ , קנ"א, ב—ח; קע"ט, ז'; ק"פ, ה, ל; מ ב ח ר ;

ג " ע , ל"ו ע"ד; א " א , מ"ה ע"ב; לקוטי קדמוניות, ח"ב, ס"ב, מ.

(60) בראשית ב' ג', ועיין א"ע, שם.

(61) עיין מ כ ו ל ת א .

(62) עיין ט ב ח ר .

(63) א ש ה " כ , רכ"ז, ה—ד; ועיין מאמרי הנ"ל, אות י"ח.

(64) שמות, כ"ז א, ועיין א"ע ז מ ב ת ר , שם.

(65) מלאכי, א' י"ג.

(66) א ש ה " כ , רכ"ו, ב—א.

(67) ט"ו י"ב

(68) כ"ה ל"ט.

עצמו 69). ושלשה עבדים הם: „עבד כנעני“ — או, כמו שפירש א“ע „מבני התושבים“ — שעובד לעולם, ישראל „מוכר עצמו“, שיוצא בשש או ביובל, וישראל ש„מכרהו ב“ד“, שרבו מוסר ולו שפחה כנענית, ויוצא בשש או ביובל ואם נרצע, עובד לעולמו של יובל. והקראים 70) טענו ע“ז: (א) הלא ישראל אסור בשפחה מלא תהיה קדשה“, (ב) ואיך ימכר ישראל לעבד עולם, (ג) יאמר עבד סתם ואני יודע, שבישראל הכתוב מדבר, (ד) אם האב הוא ישראל, מדוע התיחסו הילדים על אמם במלת „וילדיה“. ולזה המציאו הקראים חלוקה רביעית בעבדים: עבד גר, עבד „מבני התושבים“ עובד לעולם, „נמכר בגנבתו“ עובד כפי מה שגנב, „מוכר עצמו“ עובד עד היובל, „עבד גר“ — זה שנקרא בכאן „עבד עברי“, (או מפני שקבל עליו תורת העבריים, או מפני שבא מעמי העבריים) ונקרא במשנה תורה „אחיק העברי“, (ע“ד: „כי אח עשו ליעקב“, או ע“ד: „אחיו הוא במצות“) ונקרא בירמיה „יהודי אחיהו“ (מפני שקבל עליו דת משה ויהודית, ע“ד: „מתיהדים“) — יוצא בשש, ואם נרצע, עובד „לעולם“ וממש. וא“ע סתר טענותיהם (א) „קדשה“ זו: מזומנת 71) (ב) „עולם“ משמעו: זמן 72) (ג) אדרבה; ואם עבד הוא גר, „אחיק“ למה נאמר? כי גם אם נודה, ש„עברי“ כולל כל משפחות העבריים, איך אח ליעקב כי אם אדום לבדו, ואם ע“ד אח במצות, יאמר „מתיהד“ ו„מתעבר“, ועוד, איך יצא העברי בשש והיהודי יעבוד עד היובל!

שם. „וקבלה היא ביד ישראל“. הקראים שפירשו „עבד עברי“: עבד גר, פירשו „ויצאה אשתו עמו“ בגר שנמכרה אשתו הגיורת עמו, שדינה כדינו: יוצאה בשש או נרצעת ועובדת לעולם 73). וזה מתאים יותר לפשט הכתובים מדרשת חז“ל: „ונמכר בגנבתו ולא בגנבתה“, שמכרחת אתנו לומר — ש„מכר“ מוסב על „עברי“ ולא על „עבריה“ — הלאמתך תעשה כן“ על הענקה ולא על הרציעה 74) — „ויצאה אשתו עמו“, שהאדון חייב לפרנסה 75), וא“ע מפרש, שחז“ל לא אמרו דבריהם על יסוד הדרש הזה, ואך הדין קבלה והדרש אסמכתא, כמו שפירש בפסוק ז' ו ב ב א ו ר ה ק צ ר , פסוק ח'.

ד. ע“ל פסוק ב.

ה. ד“ל, שכפל המקור על הפעל חזק לדחז“ל 76), שהאשה, שנתן לו אדוניו, שפחת עולם היא, — כי לדעת הקראים גם היא יוצאה בשש 77), וא“כ.

69) ב”ב, י”ד ע”ב.

70) א ש ה “ כ , רע”ט — רפ”ב; מ ב ח ר ; ג “ ע , סדר נשים, פ”ב; א “ א , שמטה ויובל, פרק י”ג — י”ד.

71) א”ע, דברים, כ”ג י”ח.

72) א”ע, כ”א ו’; ויקרא כ”ה מ”א.

73) א ש ה “ כ , רפ”א, א’; ג”ע, קט”ח ע”א.

74) קידושין, י”ז ע”ב.

75) שם, כ”ב ע”א.

76) עיין קידושין, כ”ב ע”א.

77) א ש ה “ כ , רפ”א, א’.

„אהבתי את אשתי“ ולא דוקא. והרמב"ם, בפ"ג מהלכות עבדים הי"ג, כתב: „מפי השמועה למדו, שאין האשה נרצעת. וכן יראה מענין הכתוב, שהרי אומר בנרצע: „אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני“.

ו. ע"ל, פסוק ב.

ז. כלומר: קטנה ולא בוגרת ילפינן מהפרת נדרים, ונערה מק"ו (78). והקראים לא חילקו בין גדולה לקטנה, רק בין בתולה לאלמנה וגרושה בין לענין נדרים ובין לענין מכירה (79).

שם. „לעם נכרי“. תוכן דבריו: „אם רעה... והפדה“ מאמר מוסגר הוא, ופירושו, שאם רעה היא בעיני האדון אשר יעדה לו, יקבל כסף פדיונה. ו„לעם נכרי“ דבוק עם „וכי ימכור“, שאין רשות ביד האב לבגוד בבתו ולמכרה לאיש שאינו מישראל — לא כמו שת"א ורס"ג. וחז"ל שאמרו: „אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות“ (80), ידעו זאת ובקבלה, ושמו הכתוב אסמכתא. והקראים אמרו, ש„לא ימשול“ מוסב על האדון. ו„לפ"ד האדון קנה אותה ל„יעדה“, כלומר, שתעבדנו שנים קצובות, ואז תהי „חופשה“ (81) ותהי לו לאשה. ויש לו רשות לקהשה קודם ושיגיע הזמן, וזה נקרא „פדיה“ (81) — כלומר: שפדה מן העבודה, או: שויתר על כסף פדיונה. ואם כבר קודם הגעת הזמן גמר האדון בדעתו, שלא ליעדה ושלא לפדותה, אין לו רשות למכרה לאיש אחר, רק אותו תעבוד עד הזמן הקצוב ותצא לחרות.

שם. „וטעם לא תצא“. לדברי הקראים זמן יציאתה תלוי בתנאי המכירה, לא בשש וסימנים, ופירשו „לא תצא“: מבית אביה להמכר לשפחה כי אם לאשה, או: לא תעבוד עבודת עבדים, כי ואשתו היא בכח. (82) ודחז"ל ידועים.

י'. „י"א דירתה“. ז"ד הקראים. (83) ומשכב למדוהו ממשמח את אשתו. . . לא יתדל רחיים ורכב“ (84), וע"ד: „תטחן לאחר אשתי“. (85) ועיין א"ע, בראשית ל"א, ג.

י"א. לדחז"ל א ח ת „משלש אלה“: — יעוד לו, או לבנו, או „והפדה“ — אם לא יעשה ולה, תצא בסימנים. והקראים, שאמרו אינה יוצאת כי אם לעת הקצובה בשעת המכירה, פירשו, שאם נשאה האדון קודם הגעת העת,

(78) ערכין, כ"ט ע"ב.

(79) אשה"כ, רע"ט, ת'; סבחר; ג"ע, קט"ח ע"ב; א"א, א.

קנ"ז ע"א.

(80) קידושין, י"ח ע"ב.

(81) עיין ויקרא, י"ט כ'; אשה"כ, רע"ט; סבחר, ויקרא,

שם; ג"ע, סדר נשים, פי"ב; א"א, קנ"ז ע"ב.

(82) ג"ע, קט"ח ע"ג; לקוטי קדמוניות, ה"ב, ע"ב.

(83) אשה"כ, של"ו, צ' — של"ז, ל'.

(84) דברים, כ"ד ה'ו', ועיין א"ע שם.

(85) איוב, ל"א י'.

ורוצה לגרוע ממנה שאר, כסות ועונה — כלומר, שנמלך עליה לגרשה — תצא חנם בלא פדיה, והאדון יפסיד עבודת השנים הנשארות; אבל גם לה "אין כסף" — כלומר, כתובה — ממנו (86).

י"ד. "וקדמונינו אמרו. חז"ל (87) למדו מסאן, שרציחה במזיד דוחה עבודה, ולא בשוגג, שכהן אינו גולה כל זמן שעבודה בידו, ולפ"ד הקראים, המזבח קולט כערי המקלט. (88)

ט"ז. "ונמצא בידו". כעין חזוק לדחז"ל, שאינו חייב עד שימכרנו. ויפת אמר: "או מכרו". (89)

י"ז. "גם בלא זכרון השם". כקללת שמעי בן גרא: וזוהי דעת הקראים. (90)

י"ט. "על חז"ל בסמוך". והקראים אומרים: משענתו ממש. (91) שם. "שבתו". הפירוש הראשון, ששרשו "שבת", מסכים לדעת הקראים, שאמרו, במום עובר הכתוב מדבר — כאשר מורה "ורפא ירפא" — כי בקבוע כבר נאמר "עין תחת עין" — שמשמעו לפ"ד ומ"מ ש — אבל במום עובר יתן לו מה שהשוביתו ממלאכתו. (92) וחז"ל אמרו, ששבת זה הוא לבד מנזק; שצריך לתת לו מה שהפסיד במה ש"ישב" בביתו ולא שמר קישואים — וזה כפירוש השני.

כ"א. הדברים מבוארים ועיין מבחר.

כ"ג. עיין גם ביבאר דר הקצר וע"ל, בראשית, כ"ה, כ"ב.

כ"ד. עיין במאמרי הנ"ל, אות נ"ב.

כ"ז. בבבאר דר הקצר הביא דעת רס"ג, ששן ועין מפורשים: "בעבור חם שראה גם ויגד". וכנראה הקראים אמרו: שן ועין דוקא; ולדעת המובחר הוא הדין "לכל מום שבגלוי ואינו שב".

כ"ח. "וזה האיש והאמה ישראלים". ט"ס וצ"ל: "וזה האיש והאשה", כי העבד והאמה לדחז"ל כנענים, כאשר הסכים עליהם ביבאר דר הקצר; ושם הזכיר, שלפ"ד הקראים השלשים של עבד הם נגד שש שני העבודה, נמצא, שאם נהרג זמן אחרי הימכרו, בעל השור משלם לפי חשבון. ועיין ג"ע, קפ"א ע"א.

כ"ט. והקראים הקשו: מה נשתנה יומת זה מהאחרים? ופירשו, שגם

(86) אשה "כ", רפ"א, נ'; רע"ט, צ'; ג"ע, קמ"ח ע"ג; א"א,

קנ"ז ע"ב.

(87) עיין מכילתא.

(88) מבחר. ועיין אשה "כ", רע"א, ב', שמזכות מיוחדים לענין

זה היו בבתי דין, עפ"י עמוס, ב', ח', כי במזבח ד': "הזר הקרב יומת".

(89) עיין מבחר.

(90) אשה "כ", רע"ב, ט"ו; ש"נ, ט'; ועיין מבחר.

(91) אשה "כ", קס"א, ה'; מבחר; ג"ע, קפ"ע"ב.

(92) אשה "כ", ש"ע, ת'; ש"ע, ג, ז'; מבחר; ג"ע, דיני מומים.

זה בידי אדם: גולה — כמו בהורג נפש בשגגה — או נותן כופר נפשו, ואם לאו, גואל הדם ימיתנו. (93) וע"ל, ובראשית י"ז, י"ד.

ל"ג. ב ב א ו ר ה ק צ ר , „עשרה טפחים“. לפ"ד הקראים שיעורו תמיד לפי הבהמה הנופלת — אם גדולה או קטנה. (99)

ל"ד. „כסף ישיב“. זה וזהו"ל, שמהמת יהיה לו: לניזק, כאשר ביאר ב ב א ו ר ה ק צ ר . ושם ומזכיר: „יש אומרים, ושיתן ומי הטפל, ויקח המת“ — וז"ד הקראים. (95)

ל"ה. ב מ כ י ל ת א ואמרו: „בשוין הכתוב מדבר“. והקראים (96) הוכרחו להודות בזה, שאל"כ שורת הדין לוקה. ונראה, שכן זוטא רצה להראות, שאין צורך כאן בקבלה, כי הדברים מפורשים: „שור רעהו“ — שור השוה לו.

ל"ז. דעת הגאון היא דעת ר"מ ב מ כ י ל ת א , ודעת ישועה מתאימה לשיטת הקראים, שאמרו, ש„שור ושה“ לאו דוקא. ע"ל, כ"ב, ג'.

כ"ב, ב. „בעבור גניבתו“. כלומר: בשביל שגנב, ובבאור הקצ"ר הביא דעת הקראים שאמרו: כדי גניבתו; (97) והסכים לדחול"ל שצריך שיהא גנבו נגד ממכרו. (98)

ג. ר"ל אף כי זה הפסוק כולל כל בהמה, פסוק יל"ו ובכ"א, אינו כולל אלא שור ושה בלבד. והקראים הכלילו גסות כגמל תחת שור, ודקות ככלב תחת שה בין לענין כפל, בין לענין תשלומי דו"ה. (99)

ז. „שפשע הנשבע“. כלומר: שגנבו הוא עצמו. (100) הפירוש הכתובים כדחול"ל: (101) שבטוען טענת גנב הנשבע ובאו עדים הכתוב מדבר. והקראים ראו בזה סתירה לדין שבועת הפקדון בויקרא ה, כ"ד, המחייב קרה, חומש ואשם, ולא כפל (102) — ולא חילקו בין הודה מעצמו לבאו עדים. (103) — ע"כ פירשו „הנקרב בעה"ב“; לדין; ובא הדין „על כל דבר פשע“: ועל כל דבר שיצא מרשות אדם, — כלומר, ישגנב או נאכד וממנו — חטוען ואומר: „כי הוא

(93) א ש ה " כ , ר"ע, א'; רע"ה, פ"ה', ועיין מ ב ח ר .

(94) ג " ע , קפ"א ע"ג.

(95) עיין מ ב ח ר ו ט ו ר ת כ ס ף .

(96) מ ב ח ר ; ג " ע , קפ"א ע"ב. ועיין א ש ה " כ , ש"ע, ד'.

שאם אינם שוין גם תם משלם נזק שלם.

(97) א ש ה " כ , רע"ג, ח'; וע"ל, כ"א ב'.

(98) קידושין, י"ח ע"א.

(99) א ש ה " כ , רע"ג, י"ט'; שמ"א, י'; ש"ע, ז'; ג " ע , קפ"ד ע"ד.

(100) עיין בבאור הקצ"ר.

(101) ב"ק, ס"ג ע"ב.

(102) עיין מ ב ח ר .

(103) ב"ק, ס"ה ע"ב; ק"ו ע"א.

זה" הנמצא ביד חברו, והלה מכחש — יבואו לב"ד; ואשר ימצא משקר — הטוען או הנטען — "ישלם שנים ורעהו". (104)

י"ד. "וככה השכיר שבא עם השוכר בדרך". ר"ל "בשכרו" פירושו: בשוכרו, שהיה עמו בשעת האונס. וז"ד הקראים, (105) ושהתרעמו מאד ע"ד חז"ל, ש"בעליו עמו": בשעת שאילה דוקא. ויבבא ויר הקצו מסיים: "וכאשר הסתכלנו מה שהעתיקו הקדמונים, ראינו שגם הוא נכון".

ט"ו. "כי המאורשה אעפ"י שלא נבעלה נקראת אשת רעהו". ר"ל, בדברים כ"ב, כ"ד. וזה נגד בנימין ונהנדי, (106) שאמר שהמאורשה אינה אשת איש ויוצאה בלא גט, שנאמר: "כי יקח איש אשה ובעלה" (107) שם, "מהר". עיין גם ויבבא ויר הקצו. לפ"ד חז"ל: אשה מתקדשת בפרוטה ובש"פ, (107) ומהר זה כתובה, והקישו אונס ומפתה לענין חמשים שקלים; (108) גם העתיקו בושת ופגם. (109) והקראים הקשו: אפשר, בעל בת כה"ג חמישים, בעל בת הדיוט חמישים? (110) ואמרו, שכסף קדושין הוא כמו "גזם זהב" האמור ובאליעזר עבד אברהם; (111) והוא "מהר" האמור כאן, שמשמעו: קשר וקדושין. והוא עולה ויורד לפי המשפחה (112) — וראיתם משכם בן תמור — ולפי משפחתה יתן גם המפתה; והאונס עוד יוסיף חמישים שקלים לאביה. (113) וכתובה (114) למדה מ"אין כסף", (115) או מ"אחרי שלוחיה". (116)

י"ט. ויבבא ויר הקצו. "ואם הוא יחיד". ולפ"ד הקראים סתם כאן, ופירש בעיר הנדחת: (117) שיחרם הוא ורכושו, ומיתתו בסיף. כ"ד. "תשימון" זה כדחז"ל. (118) והקראים אמרו: אל העשירים מדבר. (119)

-
- (104) ג "ע, קפ"ג ע"ג.
- (105) אשה "כ, ש"מ, א"ט'.
- (106) אשה "כ, שפ"ה, א'; ג "ע, קנ"ד ע"ג.
- (107) קידושין, ב' ע"א.
- (108) כתובות, י' ע"א.
- (109) שם, נו' ע"ב.
- (110) אשה כ, שס"ו, ד; סבחר; ג "ע, סדר נשים, פ"ב; א"א, סדר נשים, פ"א.
- (111) אשה "כ, שו"ד, ג.
- (112) ג "ע, קמ"ב ע"ב, וע"ש, שלפ"ד קצת קראים, שעזרו למטה חמשים שקלים.
- (113) אשה "כ, רע"ח, ו'.
- (114) ונקרא אצלם, "בוהר מאותר".
- (115) אשה "כ, רע"מ, צ; ג "ע, קמ"ב ע"ג.
- (116) ע"ל, י"ח ב'.
- (117) דברים, י"ג ט"ז ועיין סבחר שם.
- (118) ב"מ, ע"ה ע"ב.
- (119) ג "ע, קפ"ו ע"א.

שם. ובבאור הקצ"ר, ובויקרא כ"ה, ל"ז-ל"ז, הוא נשך תרביית". כחז"ל: שלא חלקם הכתוב אלא לעבוד עליהם בבי' לאוין, (120) והקראים אמרו: נשך במכירה ותרביית בהלוואה (121) — נגד דחז"ל, שלא אסרה תורה אלא בדרך הלוואה.

כ"ה. ובבאור הקצ"ר. "שלמה בלה"ק איננה כמו שמלה... ואשר יעיד על פירוש שמלה שאמר: "היא שמלתו לעורו". ויש עד אחר מכחיש ועל פיו לא יקום דבר והמשכילים יבינו". ר"ל: ששלמה, זו שמתכסים בה בלילה, ושמלה כולל כל בגד. והעד: שאמר "שמלתו לעורו", — ולא אמר שמלתו סתם — מכלל, שיש שמלה שאינה לעור. ועד המכחיש: היא שמלה האמורה סתם במוציא שם רע: "ויפרשו השמלה" (122) שלפי פשוטו נראה, שכסות לילה היא — והקראים פירשו באמת כן (123) ואמרו, שהשמלה ראייה; (124) ועוד דרשו סמוכין ממקרא שלפניו, גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה" (125) לומר, ששמלה זו כסות לילה היא. וא"ע משיב, כי "על פיו לא יקום דבר", שכבר פירשוהו חז"ל (126) בדרך משל: "יחורו הדברים כשמלה"; ואין הדבר מתברר כי אם בעדים.

כ"ח. רצה בן זוטא (127) למצא מצות פריה והביה מפורשת בתורה, כי הקראים מפרשים "פרו ורבו": לברכה, ולא למצוה. (128) ועיין בבבאור הקצ"ר, שב"ז נסתייע גם בסמיכת הכתובים; וא"ע השיב גם על זאת. ל. "והזכיר בשדה". רצונו להמליץ על חז"ל, שהכלילו ג"ח טרפות, והקראים לעגו על זאת. (129) ומה שהסכים, שטרפה אסורה לגר, כונתו: לדרוסה, ומשום סכנה, (130) כי "אין לך בפירוש אלא דרוסה". (131)

(120) ב"ם ס' ע"ב.

(121) ג"ע, קפ"ו ע"ב.

(122) דברים, כ"ב י"ז.

(123) עיין אשה"כ, קע"ב א. ומבחר כאן: "שמלה ושלמה

כמו כשב וכבש".

(124) אשה"כ, שם"ה, ד; שם"ו, ת — ט; ועיין מבחר, דברים

כ"ב י"ז, שהקשה: איך תסקל; אפשר פנויה זנתה? ומשיב: "אולי אחר שנתארסה נשכבה". ובטירת כסף שם נראה, שהיו קראים שאמרו: פנויה שזנתה כמותה. ועיין אשה"כ, שם"ה, ג. וכל הקראים שוים, שבת כהן פנויה שזנתה, בטרפה עיין אשה"כ ש"ל, ל' ומבחר לויקרא, כ"א ט.

(125) לפ"ד חז"ל, בספרו, "אשר תכסה בה": ביום; אבל הקראים

אמרו, שגדילים מצוה בפ"ע היא בלילה, ועיין א"ע דברים כ"ב י"א.

(126) ספרו, דברים, כ"ב י"ז; כתובות, מ"ו ע"א.

(127) בהקדמת ששה אחרת, נזכר פירוש זה בשם בנימין.

(128) ע"ל בראשית, א' כ"ה.

(129) אשה"כ, רל"ה, ג — ע, שנ"ט, ל' — ש"ס, ו', ודף קל"ו; אותיות

"סבלנו" — "הטאתי"; ג"ע, ענין שחיטה, פ"ה; א"א, קי"ב ע"ב.

(130) עיין ש"ע יו"ד, סו' ס', ס"ב.

(131) מיימוני, פ"ה מהל' שחיטה, ה"ג.

כ"ג, ב. הלכה זו, התורסת יסודי הקראות, לא יכלה — כמובן—למצא חן בעיני הקראים. ואפילו המתון שבהם, ה מ ב ח ר , לא עצר ברוחו, ואמר: "ומה מאד, עצמה אשמת העשה אותו מצות עשה". וטענתו היא זו שהזכירה א"ע, ושמלת "להטות" היא תמוזד לגנאי. ודעת א"ע, שהדין קבלה, והכתוב אסמכתא, כאשר ביאח ב: ב א ו ח ה ק צ ר .

ד. ב: ב א ו ח ה ק צ ר . לפ"ד הקראים, 132) המעלים עינו משלם ספל, ועפ"י שמות כ"ב, ח'. גם וחברו דברים כנגד חז"ל, 133) שאמרו: אסדה לאחור יאוש למוצאה. 134)

ו. הקראים 135) חשבו, ש"תאכלנו" 136) מוסב על הבעלים. וראו בזה סתירה ל"מתנהו לי", 137) המורה, ושהבכור לכהנים; וחדשו דברים ואמרו, שכאן, ובפרשת "כל הבכור", 138) אינו מדבר ב"בכור פטר רחם" אלא בבהמה הנולדת ראשונה בעדר בכל שנה — וז"פ "אשר יולד בבקרך". 139) ודיני הבהמה הזאת, שקראוה "בכור עדר", שונים מחיני בכור פטר רחם. האחרון: נוהג בטהורים ובטמאים, 140) קדוש מאליו, 141) ונתן לכהן ביום השמיני, 142) ואינו גפדה; 143) והראשון: אינו נוהג אלא בטהורים, וצריך ל"הקדישו, 144) והוא לבעליו — רק שאסורים לעבוד בו ולגוזו 145) — ועולה לירושלים 146) — הוא או ופדיחנו 147) — בכל שנה.

י"ט. הקראים לא אסרו בשר בחלב בדרך כלל וז"ל הדסי: "והזכיר בבכורי העץ שלא לבשלם בערמה ובתחבולה עקב להתפאר בהם במיהור בשולם בהביאם לפני כהניך, בכבית מקדש אלהיך, יערימו כן עשות יחד באדמת ישראל משברים עץ לח מן התאנה, ויוציאו ממנו חלב חרוף עד מאוד שאין יכולה הלשון לטעום אותו ומושחים ומאת החלב ההוא טפה אחת ושתיים על פרי העץ של תאנה, ומחממהו השמש מעט ביומך, כעת מתבשלת ביום מחר

-
- 132) א ש ה " כ , ש"ע, ס.
 - 133) ב"ס כ"ז ע"א.
 - 134) א ש ה " כ , ש"ס, ה.
 - 135) א ש ה " כ , ר"ד"ה ועיון א"ע, דברים, י"ב י"ז.
 - 136) דברים שם.
 - 137) שמות, כ"ב כ"ט.
 - 138) דברים, ט"ז י"ט—כ"ג.
 - 139) שם, י"ט.
 - 140) שמות, י"ג י"ב—י"ג.
 - 141) ויקרא, כ"ז כ"ו.
 - 142) שמות, כ"ב כ"ט.
 - 144) דברים, שם וע"ל י"ג ב'.
 - 145) שם, י"ב י"ז.
 - 143) במדבר, י"ח י"ז.
 - 146) שם, ט"ו, י"ט—כ.
 - 147) שם, י"ד כ"ג כ"ד.

וממהרים בבכוריה" (148) ומה שהזכיר ב באור הקצרה ע"ד טרפה, ע"ל, כ"ב, ל'.

כ"ד, י"ב. פירושו של הגאון הוא תשובה להקראים, (149) שלמדו מכאן, שאין תורה אלא ובכתב. ובתרגומו לא רמו הגאון לפירושו זה.

כ"ה, יד. "אמר יפת". ראה יב באור הקצרה: שהלבן תחלה, והשחור סוף ותכלית כל העינים. והקראים חלקו על חז"ל, שאמרו: "תכלת עמרא", צבוע בדם חלזון — והתירו כלאים בציצית. (150) ומה מחר, כדפנו אחר א"ע, נכשל, וחשב, שא"ע (151) באמרו: "איך שמו הזהב בתוך התכלת", תמה על דחז"ל; וחיקה אותו וכתב כאן: "והאות שאינו צמר, כי כתוב וקצץ ופתילים לעשות בתוך התכלת" — ולא ראה, שהברי א"ע מחוברים עם שלפניהם: "והחל לפרש . . . איך שמו הזהב בתוך התכלת".
ה. במבחר ד' וי"א כי יער היה סמוך להר סיני ולקחום משם.

ט"ן — י"ח. עיין ומבחר.

י"ט. "ומערער". זה סהל בן מצליח, עיין מבחר.

כ"ט — ל'. במבחר: "חבעטין זה אני תמה בדברי המלמדים כי אמרו קצתם כי הקערות היו מושמים לנואי".

ל"א. הקראים, כידוע, אסרו להדליק נר מערב שבת ולשבת. ואחת מטענותיהם היתה, שהנפעל "תעשה", בפסוק "ששת ימים תעשה מלאכה", מורה שבשבת אף מלאכה הנעשית ומאליה אסורה (152). ולפי שהמדרש הזה נראה כמסיעם, וטרח א"ע את כל הטורח הזה. ו בשפה ברורה (153) האריך, וסיים: "ע"ד הפשט המלה נכונה כמו: "ששת ימים תעשה מלאכה". ואם רחפנו אחר הדרש הנה יהי נר שבת אסור חלילה חלילה". והמבחר כאן חיקה את א"ע, וכתב: "תעשה המנורה אין הפרש בין תעשה התינו ובין תעשה התינו בפתח: "ששת ימים תעשה מלאכה". ואם היתה המנורה נעשית מאליה מה ענין ועשית":

(148) ' א ש ה " כ , ש"ס, ט—כ, ועיין גם ר"מ ס—ש; ועיין א " א , ענין שחיטה, פכ"ב.

(149) עיין מבחר ועיין פאזנאנסקי, בספרו הנ"ל, צד ס"ב, וצד פ"ג.
(150) א ש ה " כ רמ"א, ק—רט"ב, א. מענין, שהדסי אומר שם, שחז"ל התירו כלאים בציצית, ספני שאינם שוע סווי ונוו; ועיין יבמות, ד' ע"ב, תוס' ד"ה, "ואמר רחמנא". ועיין א ש ה " כ , דף קל"ו, אותיות, "הרשענו" — "אבותינו" ואות, "וישר"; ג " ע , ענין תפלה, פ"ו; א " א , ר"ג ע"א; לקוסי קדסוניות, ח"א, רט"ו, וח"ב, פ"ה.
(151) שמות, ל"ט ב.

(152) א ש ה " כ , קע"ו, ב. וראיה זו, ישועה בן יהודה חידשה, עיין ג " ע , כ"ו ע"ד; א " א , ס"ג ע"א.

(153) דף ז' ע"א.

רצה לסתור דברי המדרש, ולא ידע, כי בנפשו הוא — ואולי ידע, ונתכון לכך (154).

ל"ו—ל"ז. ב ב א ו ר ה ה ק צ ר . והקראים חלקו על חז"ל, ואמרו: „והאיר כל נר ונר אל עבר פניה כנגד השלחן“ (155).

כ"ז, כ"א. ע"ל, וכ"ה, ל"ז—ל"ח.

כ"ח, ל"א. עיין מבחר; ועיין רש"י ורמב"ן.

כ"ט, ל"ג. ע"ל, ל"ג.

מ. וביבאור הקצ"ד. עיין מבחר.

ל. י. עיין א"ע, ויקרא ד', י"ד.

י"ב, ר"ל, כי חז"ל אמרו, שמחצית השקל ניתן בכל שנה; ויפת אמר (156), שניתן רק אם יספרו. ועיין ב ב א ו ר ה ה ק צ ר .

כ"ג. „רק לא ידענו“. ר"ל, גזה"כ היא, כי לא נתנו בהכרעה (157). והקראים פירשו: מחציתו של מר דרור (158).

ל"ג. יפת רצה להוכיח, שאין צורך בזה לקבלה. וא"ע, שאמר הוראת שעה היתה, לשיטתו הלך (159). וע"ד פירושו „ממנו“, עיין רמב"ן; ועיין הגהות ר"ז מבאסקוויטץ, כריתות ה' ע"א.

ל"ד. „וטעם סמים“. וב"כ ה מ ב ח ר : „וטעם סמים אלה השלשה“. ומ"ש ב ב א ו ר ה ה ק צ ר , שלדברי הקבלה הם ששה, ר"ל: ששה מפורשים, וחמשה מרובי (160).

ל"א, י"ז. לפ"ד הגאון: „אות היא“ ל ב א י ע ו ל ם , שהשומר שבת ישראל, וכן במילה. וכנראה, כיוון בזה לסתור דעת הקראים (161), ולהוכיח, שאין מילה בלא פריעה — כי מילה לבדה אינה אות, כי גם הישמעאלים נמולים. וא"ע השיב, שהאות מפורש: „כי ששת ימים“.

(154) עיין א"א, נ"ב ע"ד.

(155) מ ב ח ר ; ועיין א"ע, כ"ז כ"א.

(156) עיין מ ב ח ר ; ועיין פאזנאנסקי, בספרו הנ"ל, צד כ"ו; ובמאמרו הנ"ל, אות י"ד.

(157) עיין כריתות, ה' ע"א.

(158) עיין מ ב ח ר .

(159) ע"ל, י"ב, א.

(160) עיין כריתות, ו' ע"ב; ועיין לקוטי קדמוניות, ח"ב, כ"ז.

(161) א ש ה " כ , ש"א, ז—א; ג"ע, ענין מילה, פ"ה; א"א, סדר המילה, פ"ה.

(162) שופטים, י"ד י"ה, ועיין רלב"ג שם.

ל"ד, כ"א. כנראה מא"ע, ענן יסד אסור תה"מ בשבת על מליצת מלת
 „חרש“ ע"ד: „לולא חרשתם בעגלתי“ (162). וי"א, שמשמעת המלה בערבית
 הביאתו לידי דרש זה (163).

ל"ה, ג. כי הקראים אמרו, שהבערה יצאה מכלל כל המלאכות לאסרה
 אפילו מערב שבת לשבת (164). ו ב א ב א ר ה ק צ ר הזכיר, שהוכיח
 לקראי, שנתוכח עמו, שלפי פשוטו של מקרא היה מותר אף להצית אש בלילי
 שבתות, כי רק „ביום“ אסרה תורה; ועל כרחך מפי תורה שבעל-פה אנו חייני.

(163) עיון L. Nemoy, Al-Qirqisani, עמ' י"ת, הערה ס"ב.

(164) א ש ח " כ , ק"ע, ש—ר ; קע"ה, פ ; קע"ו—קע"ז ; ג " ע .

כ"ח ע"ב ; א " א , ג וכו'.

(המשך יבא).